

UDK 821.163.4-6

**Danilo RADOJEVIĆ**

### **PISMO VESELINU ĐURANOVIĆU**

Tokom šezdesetih godina dvadesetog vijeka pratio sam oživljavanje četničke ideologije, jačanje tzv. svetosavlja, formiranje strategije za otimanje bića, a time i budućnosti crnogorskom narodu. Ideolozima četništva pridruživali su se talasi crnogorskih potuđenika koji su padali u zamku asimilatorskog gostoprimstva. Država proklamovane ravnopravnosti pretvarala se u okvir za planirani nestanak Crnogoraca. Pokušavao sam da nekim kolegama objasnim da se srpska politika negiranja Crnogoraca ponavljala, u raznim etapama i situacijama, od donošenja tzv. „Načertanija“, poprimajući različite forme, kao što je odmah nakon Berlinskog kongresa počela agitacija iz Srbije protivu konačnog priznavanja crnogorskog suvereniteta i od strane velikih sila koje su do tada to prešutno činjele...

Poslije javnih istupa nekih crnogorskih rukovodilaca, postala je jasna tragična činjenica da negiranje Crnogoraca, njihova neotuđivog prava na nacionalnu kulturu, otvoreno pomaže i sâma crnogorska vlast! Dobar primjer je govor funkcionera Dobroslava Ćulafića, preko TV, u kome osuđuje „crnogorski nacionalizam“, koji nalazi u tekstovima onih što ističu nužnost ravnopravnog tretmana crnogorske jezičke varijante, u javnim istupima kojima se traži prekidanje ugovora sa srpskim zavodom za izadvanje udžbenika itd. Ovo „otkrivanje“ domaćih „nacionalista“ navelo me da se, prvi put, pismom obratim nekom rukovodiocu. To sam učinio bez iluzije da ću time uticati na politički smjer crnogorske vlasti, ali me intelektualno uvjerenje podsticalo da nešto tako uradim, da ne prešutim. Pridržavao sam se Geteovog moralnog imperativa: „Pogrješno uvjerenje se ne može pobiti, jer ono se i zasniva na ubjeđenju da je laž istinita. Ali, suprotnu tvrdnju možemo, smijemo i moramo neprestano iznositi.“ Pismo, u kome sam pokušao, kroz kritiku Ćulafićevih stavova, dati neke osnovne naznake za skicu trenutnog stanja u crnogorskoj kulturi i ekonomiji, uputio sam, preporučeno, Veselinu Đuranoviću, predsjedniku CK SK CG. Ponavljam, znao sam da je uzaludno, ali sam ošutio potrebu da na otvoren način, i sažeto, predočim nekome od njih u kakvoj se situaciji nalazi crnogorski narod. Odgovor naravno nijesam dobio, a sadržaj pisma glasi:

„Cijenjeni druže Đuranoviću,

Povod za ovo pismo je riječ Dobroslava Ćulafića na proširenoj šednici Sekretarijata CK SK Crne Gore, od 23. septembra 1969. god. Riječ D. Ćulafića čuo sam na televiziji, a pročitao sam je u *Borbi* i *Politici*. Usmeno sam je čuo kako je prepričavaju, radosno, kao svoj stav i program, četnici, ljotićeveci, nazovi marksisti desne i lijeve dogme. Njih riječi D. Ćulafića ohrabruju i nadaju se da će Savez komunista odstupiti od svojega programa izgradnje samoupravnog socijalističkog društva, u kojemu je jedino moguće ostvarenje slobodne ličnosti, ostvarenje ravnopravnih odnosa mnogonacionalne zajednice, tj. zdravoga historijskog kretanja; oni u njegovoj riječi, koju svuda prezentiraju kao stav CK SK CG, vide vraćanje Partije na metode, klimu i odnose prije Brionskog plenuma. Te snage vide u riječi D. Ćulafića za sebe šansu, jer im je on to dao za pravo, da odvoje crnogorsku kulturu od crnogorskog nacionalnog bića, što se, naravno, ne može postići, ni uz puno angažovanje druga D. Ćulafića.

Kulturno biće jednoga naroda je sadržaj njegovog nacionalnog bića, po marksizmu i Programu Saveza komunista.

Zanimljivo je da je istupanje D. Ćulafića potpuno identično sa tekstovima Đorđija Rašovića i ostalih, koji u nepismenoj formi prepričavaju nenaučne stavove građanske pozitivističke nauke, koja je služila porobljivačkim pretenzijama i akcijama svoje klase. U njegovoj riječi vidi se, pored toga, produženi birokratski mentalitet koji političku funkciju izjednačava sa apsolutnim znanjem i usuđuje se da meritorno govori o stvarima i pojavama koje apsolutno ne poznaje, u najboljem slučaju je nešto načuo o njima.

Ovo je prvi put da pišem jednom političaru. Ali, pošto Program SKJ i Ustav SFRJ prihvatam kao svoju projekciju budućnosti naših naroda, svako odstupanje od Programa osećam kao udarac na sopstvenu ličnost i integritet. Istupanje D. Ćulafića, u funkciji sekretara, učinilo mi se kao solidarisanje sa snagama koje ometaju naš revolucionarni i samoupravljački proces. Da se ne radi o istupanju sekretara, ne bih mu pridavao nikakvu važnost jer se sa sličnim nenaučnim mišljenjima sriječemo svakoga dana u štampi, časopisima i knjigama.

a) Upotrebom nedefinisanog, nerealnog i besadržajnog pojma „plemenština“, – D. Ćulafić je pokazao stvarno nepoznavanje odnosa u savremenom crnogorskom društvu, pokazao je nesposobnost da naučno, marksistički priđe tijem problemima.

b) Ćulafić se direktno bori protivu vitalnih interesa crnogorskog naroda, zapravo, on se na taj način uključio u front onih koji koketiraju sa unitarizmom preko administrativno-policijskog „jugoslavenstva“, i realno pomaže razaranju bratske zajednice ravnopravnih naroda Jugoslavije.

c) Bilo bi normalno da je Ćulafić na toj sednici predložio formiranje Instituta za ekonomiku Crne Gore, koji bi pratio potrebe crnogorskog naroda i razvoj privrednog života, a ne da taj posao obavljaju, uzgredno, turistički, u prolazu, odgovarajuće institucije u drugim Republikama.

č) Očekivao sam da D. Ćulafić predloži osnivanje Filozofskog fakulteta u Titogradu, na kojem bi, pored ostalog, bio proučavan crnogorski jezik, kako bi se onemogućilo dalje proglašavanje jezika Andrije Zmajevića, Petra Prvoga, Njegoša, Nikole Lopičića i drugih, za pokrajinski, neknjiževni, da se ne omalovažava jezik na kojemu su Crnogorci ostvarivali vrijedne duhovne tvorevine. Proglašavanje crnogorskog jezika regionalnim, neknjiževnim, posljedica je unitarističke i agresivne politike buržoazije jednoga naroda koja iz svojega centra diktira sve, kao što su Englezi iz Londona diktirali afričkim, američkim i azijskim narodima. Imperijalističko lice buržoazije svijeta naroda je isto. Tako se desilo da su sve jugoslavenske zemlje izradile atlase govora na svojoj teritoriji, a jedino to nijesu uradili Crnogorci. Da li to zna drug Ćulafić?! Zna li da bi na tome Filozofskom fakultetu bila proučavana crnogorska literatura, a danas je rasuta po arhivama, časopisima, listovima, neproučena, u žalosnom stanju; a literatura je najznačajniji izraz duhovnog i materijalnog razvoja jednog naroda; ta literatura najuvjerljivije predstavlja njegov teški put, pa bi bila najbolje sredstvo kojim bi nove generacije stijecale ljudsku, slobodarsku, borbenu i internacionalističku svijest.

ć) Očekivao sam da će D. Ćulafić predložiti izradu crnogorskih udžbenika (to je jedini vid rentabilne izdavačke djelatnosti), tako da crnogorska đeca pročitaju u istoriji da je bila neka bitka na Tuđemilu, đe su se Crnogorci oslobodili vazalnog odnosa prema Vizantiji, da saznaju da je Balša II, vladar crnogorski, poginuo pred svojom vojskom na Saurskom polju (kod Berata), u borbi protivu Hajrudin paše, da saznaju za ustanak Crnogoraca pod vojvodom Grdanom; da saznaju za bitku na Krusima, na Martinićima, na Grahovcu, za Krivošijski ustanak itd. Bez formiranja svijesti o sopstvenome narodu, ne može se formirati ni internacionalistički odnos.

d) Narod je kao pojedinac: treba prvo da se iznutra izgradi, a za to su odgovorni oni koji stoje na njegovome čelu; oni ne smiju raditi protivu svojega naroda, ne smiju ga metati na koljena!

dž) Oni koji vode crnogorsku Komunističku partiju, ne smiju birokratsko-policijski misliti o jedinstvu jugoslavenskih naroda.

đ) Ne tako davno najbliži ljekari su bili u Beču, Pešti, Rimu, kod nas su bili travari i vračari; nije nelogično, putem proste analogije, zaključiti da bi drug D. Ćulafić zatvorio one nekolike crnogorske bolnice, kada već postoje bolnice u Beogradu i drugđe.

Pošto sam jedan od onih Crnogoraca koji je svoj život posvetio proučavanju crnogorske literature, jezika, istorije, i uopšte kulturne prošlosti, ovo sam iznio, duboko indigniran istupom D. Čulafića, smatrajući njegove riječi za mračni trenutak u crnogorskom političkom, društvenom i naučnom životu.

Uvjeren sam, druže Đuranoviću, da ćete moje pismo pažljivo pročitati i pridati mu značaj koje ono zasluđuje.

S poštovanjem,

Danilo M. Radojević,  
magistar nauka, Beograd,  
Dž. Vašingtona 28, tel. 26-450.

U Beogradu 26. septembra 1969.“